
VE RI
TAS

ОСВОЈЕЊЕ НИКШИЋА.

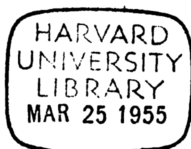
СПЈЕВ

СИМЕ ПОПОВИЋА.

НАГРАДИЛА „МАТИЦА СРПСКА“.

У НОВОМ САДУ.
СРПСКА НАРОДНА ЗАДРУЖНА ШТАМПАРИЈА
1880.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
MAR 25 1955

ЊЕЗИНОМ ВИСОЧАНСТВУ

КНЕГИЊИ ЦРНОГОРСКОЈ

МИЛЕНИ

ПОСВЕЋЕНО.

лавни дан је освануо,
Оживјела поља, горе;
Од свакуд је силна војска
Пред кнежеве пала дворе.

И пред војску кнез из двора
На хату је излетио;
У оку му радост сама,
У руци му барјак био.

„Барјактаре, држи барјак,
Алај-барјак држи ови!
Војска моја, за барјаком
За мном моји соколови!“

Кнез повика и сва војска:
„Ура! ура!“ у глас један.
Турске крви, српске славе
Лав је горски био жедан.

И ка’ вихор војска силна,
Подиже се у бој свети:
Род да српски ослободи,
Гроб косовски да освети.

А кнегиња с’ нашљедником
Стајала је на праг двора,
На поглед га војсци држи,
Као свјету сунце зора.

Узбуђена јако бјеше
Силним чуством, мишљу млогом,
Кад војводе приђоше јој
И од свуд се зачу: с’ богом!

Па са дивним усхићењем,
Што га српској души даје
Моћ народа у полету,
Свјем’ кнегиња зборила је:

„Сретној данас жа' ми једно:
Што ми Данил виши није,
Да и њега с вама спремим
У дим борбе најславније!“

* * *

И настаде борба страшна,
Борба љута и крвава;
И свјетлошћу новом бљесну
Црне Горе стара слава.

Царев-лазу и Граховцу
Друг још млоги славни с' прида';
Царству турском рана љута,
Коју нико не извида.

Маљат, Трјебач и Јеленак
И дô Вучји и Фундина —
Испуњаће Турство страхом,
Понос будит' у Србина.

О груд храбру Црногорца,
Ка' крш његов тврда што је,
Три мушира су три војске
Срдит Султан сломио је.

И три паше, ка' три вука,
У тој сјечи падоше му,
А четврти, — Осман паша,
На Цетињу робује му.

„Разбио сам царство српско,
А сјен царства да ми пр'јети? —
Да цароват' ни дан не ћу
Бол не могу ту подн'јети!“

Султан викну, и подиже
Нову војску — сто хиљада!
Црну Гору, сву крваву
Не свладану сад да свлада.

И под Острог Сулејман је
С' већом војском изљегао,
Под Спужом се био Сајиб,
На Морачу Мехмед пао.

Јек страховит силе ове
Кршне горе потреса' је;
И за Црном стрјепећ' Гором
Срб већ млоги уздиса' је.

Ал' кнегиње душу српску
Не могаше потрјест' ни то,
И „крвавих девет дана“
Слутећ', рече поносито:

„Благо данас Црној Гори!
Врх славе јој слава с' пење;
Што је на њу сила јача
Све је више њој поштење!“

* * *

На цетињском намастиру
— Угодника божјег стану —
Зазвонише јасна звона;
Веселе се сретном дану.

И топови са ћипура
Помјешаше с њима гласе;
С јеком њином народа је
Усклик вес'о надмета' се.

„Паде Никшић! — Освојен је!“ —
Радосно се свуд заори.
И ка муња глас се просу
Свуђ по дичној Црној Гори.

И кнегиње душа српска
Сад ка' икад весела је,
У сретноме срцу њеном
Црне Горе радост сва је.

Па радосну жива жеља
На своја је диже крила:
За час само виђет' Никшић —
Радосно би полетила.

Али срца усхићење
Надвлада јој љубав виша,
Па са р'јечма племенитим
Ону жељу сад утиша:

„Нека иде Кнез са војском,
Нека народ ослобађа!
Кад доврше дјело славно —
Радост биће тад још слађа!“

* * *

О Кнегињо, српске душе
Благородства узор ти си!
Црногорке срцем правим
Црногорство ти узвиси!

Твоје р'јечи оне дичне
У слави ће рата сјати;
Ти у рода љубави ћеш
Сјат' ка' права српска мати!

Цетиње, 14. фебруара 1880.

ОСВОЈЕЊЕ НИКШИЋА.

I.

САН ОСМАН-БЕГОВИЦЕ.

Никшићу граду тврдом
Мушовића диже с' кула;
На душеку меканоме
Спава у њој дивна була.

Ка' у чистом зраку тица,
Кад весело пружи крила,
По бјеломе душеку је
Бјеле руке раширила.

А рукави свилени јој
Сабрали се до рамена;
Од бјелине мишке њене
Бјела ј' свила само сјена.

Испод феса злаћенога
Просула се црна коса;
По образу пот јој лака
Ка' по цв'јету ситна роса.

Груди пуне талашу се
Од слаткога њена диха,
Ка' пупољци на џбун руже,
Тихи ветрић кад их њиха.

Спава була, слатко спава,
Од пута се још одмара;
Сватови је доведоше
Тек ономад из Мостара.

Спава була, тихо спава,
А Осман је мило гледа;
На душек је крај ње сио
Чар му њезин од ње неда.

И гледа' је љубу дуго,
Жарким оком пуним страсти,
Врелим срцем пуним среће,
Са осмјеком саме сласти.

Па се над њом тихо наже
И ркну јој с' уста љубав,
Ка' шарени кад се лептир
На цвијетак спусти убав.

Осмјехну се була прије,
Сјајне очи но отвори,
О врату му руке сави,
Па му драгом проговори:

„Твој ми пољуб сладак сваки,
Ал' од сваког дражи ови —
Из мука ме шњим истрже,
Што ми даше тешки снови.

Сјеђела сам на чардаку, —
Ах, још и сад језа ми је!
Кад на једном, ал' низ Кунак
Виђех главу страшне змије.

На глави јој круна златна,
А на круни крстић мали;
Крст и круну све су драги
Каменови обасјали.

На Шљивља је главом дошла,
А труп јој је још низ стране,
Ста' је јека ка' у гори
Када вихор ломи гране.

Дуго прође, док на Шљивља
Прикупи се змија ц'јела,
Па издиже главу силну
Из котура свога тјела.

Од свјетлости круне њене
Засјаше се поља, горе,
А наш Никшић, ка' у мору
Страшног плама да изгоре.

Страх самртни обузе ме, —
У пламену горах и ја,
Кад, са једним скоком паде
Под Никшиће она змија.

И опаса варош силно!
Стаде шкрипа танких кула,
Стаде цика јадне ђеце,
Лелек страшни тужних була.

Тад повика змија нешто,
Ал' ја не чух ништа више —
Из сна тешког пољупци ме
Слатки твоји пробудише.

У ратно смо доба страшно —
Страх ми даје санак ови;
Преблизу смо Црној Гори,
А предвиђу често снови!...“

Насмија се Туре младо,
Па говори својој љуби:
„Сан те ови учи, да се
Драго с драгим вазда љуби.

Да је вјечно дан са зором
Не би никад ноћи било;
И ми двоје да с' љубљасмо,
Не би ти се оно снило.

Не будали, не страши се,
Црна Гора би и мину!
Рахатнија не би била
У харему падишину.

Као мало праха на длан
Планула је Црна Гора
Пред ордијом Сулејмана,
А од њена силна зора.

Једва с' мјесец испунио
Од острошког љутог боја;
Већ се никад Црна Гора
Неће дићи љубо моја.

Од здравога срца само
Јуначки се поклич чује;
Ђе с' одзива гором лелек
И у срцу: леле! ту је.

У ране је Црна Гора,
У црно су жене њене;
Јунаштво јој само оста
Да га пјесма још спомене.

А до овог боја не би
Црна Гора нама лака;
Грађанин ће у рај сваки,
Издржа' је овдје пака'.

Дан нам није сласти пружа',
Ноћи су нам без сна биле,
Ђеца су нам закржљала,
Све од страха њене силе.“

Тако збори Осман млади
И на срце стиска булу,
Кад, ал' у град вика страшна,
А помамни бат у кулу.

Дотрчаше Мушовићи,
За оружје свак се хвата,
А Арслан-бег стари виче:
„Извед'те ми мога хата!“

И хата му изведоше,
На њега се баци лако,
Ка' од гроба даље да је,
А кољевци да с' примак'о.

И задими равним пољем,
За њим сви су Мушовићи;
На добре су коње они,
Ал' им тешко старца стићи.

Сам Осман-бег млади стиже
И до бабе стаде свога;
Носаше га мах јуначки,
Стид још више гонио га.

Виђе, е се нешто збило,
У харему док је био,
Па се боја', да га посље
С тим ко не би прекорио.

Те похита куд свак иде,
И не пита: куд? ни, камо? —
Јунак хита с јунацима,
Међу прве да је само.

За њима су Турци млоги
Изл'јетали из сокака;
Пут Шљивља је похитала
Коњаника чета лака.

Јер Турцима с' првих стража
Глас немили бјеше стига':
„Од Шљивља се дим и тутањ
Страховити ено дига'!“

Док су Турци изл'јетали,
Да на Шљивља виде, што је —
Младој љуби Османовој
Срце силно куцало је.

Забринута тужно збори:
„Страх ми даде санак ови!
Преблизу смо Црној Гори,
А предвиђу често снови!“

Није дуго потрајало,
Врнуше се Турци граду;
По сјетноме лицу њину
Досјети се сваки јаду.

У трен ока град је ц'јели
Глас страховит' већ сазнао:
„Кнез Никола с војском вељом
На Шљивља је ено пао!“

Од огњева небројених
Дим притиска' поља, горе;
Од пјесама веселијех
Сва се брда силно оре.

Ка' на води лабудови,
Шатори се пољем б'јеле,
А Кнежев је шатор сјајни
Надвисио друге ц'јеле.

„На оружје!“ Турци вичу;
„На оружје!“ Свуд с' одзива;
И шанчеве граде брзо,
Старо, младо не почива.

И Осман-бег на шанцу је;
Дома није још ни био,
А љуба му млада тужи:
„Мој ће санак испунио!...“

II.

НИКШИЋКО ПОЉЕ.

а никшићко поље Кнез је
Већ са силном војском стàса';
На пољу се војска сл'јеже,
Као море да с' таласа.

А низ Кунак поскакује
Још пошљедња чета лака,
Ка' да нејде кршом љутим,
Но да лети из облака.

Јунаштвом је надахнута
Момчад дична срца чила;
У бој свети Кнез их води,
Па придошла сваком крила.

Неосјећа јунак муку,
Труд никакву не познаје;
У радост му срце плива,
Срећом му се око сјаје.

Топла жеља, која увјек
У рађању умирала —
Сада им се ево жива
Божанствено виђет' дала:

Под њима је поље равно;
Кнез са војском на пољу је;
И весело војска кличе,
А Никшић се жив не чује!

Па сад призор овај дивни
Од вјекова жељен страсно,
Уставио чету лаку
А барјактар викну гласно:

— Глас на своје грло пушта,
А из срца свијех збори —
„О јунаци, браћо мила,
Благо данас Црној Гори!

Дивно ли си, о Никшићко
Поље равно, поље славно!
Јунацима надалеко
Прослављено већ одавно.

Крваво си разбојиште
Од вјекова далекије'.
Борба крста и мјесеца
Престајала на те није.

Што у Турске силе било
Са крај дивљег њена св'јета —
Преко тебе свака пређе,
Кад на Црну Гору крета.

Војника би доста било,
Да крвави бој учине,
Кол'ко само паша виђе
И њихове величине.

Па хатова помамнијех
И бјеснијех коњаника;
Султанима вазда бјеху
Узданица, зор и дика.

Дивно ли си, о Никшићко
Поље равно, поље славно;
Ал' што данас, то не виђе
Или никад ил' одавно.

Што колевка Обилића
У наш земан одњихала,
Црна Гора, српска круна
Што Србинству храбрих дала, —

На тебе је бојно поље,
Сва та сила данас пала,
И потресла својим махом
И оружјем обасјала!

Кнез Никола, цар јунака',
С' тисућама све змајева,
По теби се, силни, шеће,
А твом граду страх ул'јева.

О, нек' дрхти град никшићки,
Он је грешник стари, тешки,
Сагради га пот и суза,
Што је проли Срб витешки.

А насели сама злица,
Све одметник рода, крста!
Ко отиште руку божју,
Његова се хвата прста.

Ал' Николин мач освете,
Ког побједа свуда прати,
На њ' се дига', једним махом
Сад да сваки гријех плати.

Вјечна правда мач тај даде
У његову моћну руку,
Да избави народ српски
И да сатре ропства муку.

Весели се, о Никшићко
Равно поље, српско поље!
Зеленит' се од кад поче
Н'јеси било среће боље.

Град невјерства, који твоје
Српско лице грдијаше,
Заставе ће, ако бог да!
Окитити брзо наше.

Из јуначких прса' крвљу
Црногорски витезови
Спраће с твога лица св'јетла
Одметништва биљег ови.

Твојег града пад извјесни
Почетак ће среће бити!
На теби ће, поље српско,
Косово се осветити.

Јер с' тебе ће кнез Никола
Ка Призрену и Мостару:
Избавиће народ српски,
Обновиће славу стару! . . . "

С набрекнутим грудма чета
Слушала је барјактара;
А свакоме срце бјеше
Јуначкога пуно жара.

„Ура! хоће, ако Бог да!"
Из свег грла викну сваки
Па у поље војсци вељој
Полећеше момци лаки.

III.

КУЛЕ.

ивно ли је у ноћ тиху
Вићет' небо са зв'јездама;
Још дивније поље с војском
Са огњева хиљадама!

Поље ти се море чини,
У њем' небо кад с' огледа,
Кад га оспе звјезда неброј
И мјесеца свјетлост бл'једа.

Ал' је небо тихо, мирно,
А пољана ова жива:
Као море, кад се дигне
Вал са валом да цјелива.

Узиграла војска силна,
Устресло се равно поље;
Плам весели на све стране,
И веселе свак' је воље.

Тамо с' спрема крај огњева
Сиромашка вечерица;
Амо ȍро соколасти
Скачу момци ведра лица.

Ено с' тамо шала збија,
Смјех грохотни гором јечи;
А у шали ил' у збиљи
Тек јуначке с' чују ријечи.

Ко ће од ког бољи бити,
Ко ће у град скочит' прије,
Ко уграбит' булу љепшу,
Анђелијом крстити је.

Веселе се данас момци,
А сутра ће у бој љути;
Веселе се, ка' да не ће
Нико од њих погинути.

Једна миса' сваког згр'јева,
Те с' ни смрти он не страви:
Живот мртви забораву,
Смрт јуначка води слави!

Што ће човјек жив а незнан,
Ка' ни рађа' да се није; —
И ко смрћу спомен диже,
Од стољетца сретнији је.

Ништа плахо, као живот,
Нит' ко вара као срећа;
Што те више она сити,
Жеђ ти за њом све то већа.

Људској жељи краја нема,
Стигни једну, другој тежи, —
Благо оном, њему сретном,
Ко с поштењем у гроб лежи!

За част, славу, што се боре,
Благо тијем јунацима!
До гроба је њина пјесма,
А по гробу пјесма њима!

О пјевајте, соколови,
О играјте момци лаки!
Од свакога сретнији сте,
Бесмртник је од вас сваки!

И пјевају соколови,
И играју момци бјесно.
Глас им громко одјекује,
Никшићко им поље т'јесно!

Али у сред ове треске,
У сред војске разигране,
Погледајте шатор они,
Око њега густе гране.

Кнез Никола ту је сио,
Око њега сви главари:
Војсковође храбре, славне,
Савјетници мудри, стари.

Док се војска игром лаком
И јуначком пјесмом слади,
Кнез је дотле с војводама
Закључио, шта да ради.

Па свијема проговара
А око му радост каже:
„Што се ноћас вршит' мора,
За сутра се не одлаже.

Ти војвода Вукотићу,
Хајд' у горње одмах поље:
Вир, Растовац и Видрован,
Што пр'је узмеш тијем боље.

Тврђаве су оно јаке,
Град у свези с Дугом држе;
С тога Петре, мој војвода,
Заузми их, што мож' брже.

Пребешки је врх преважан,
Заузму л' га Турци, — мука!
Осванемо л' ми на њему —
Над градом је наша рука,

С тога хајде ти Врбицо,
Мој војводо поуздани,
На Требешку главицу ми
С топовима већ осванн.

Тад главице студеначке
Поп Илија заузеће;
Пламенац је пламен живи,
Одоцнит' се ни час неће.

Град никшићки с тијем ћемо
Са свих страна опколити;
Бранио се или преда',
Ако бог да, наш ће бити!

Још ви једно само кажем,
Чувајте ми војску моју,
Један војник да без преше
Не погине ни у боју.

Што би мени Стамбол ц'јели,
Да изгине војска моја;
Уз побједу радост хоћу,
Не с кукањем славопоја.

Паз'те за то! Пред сунчаним
Вазда ј' зраком мрак одб'јега'.
Ред блажени увјек влада,
Ђе бди око старијега!"

И војводе дигоше се,
Приступише кнезу руци,
А у војсци грају живу
Прекидоше труба' звуци.

Из шатора кнез изиде,
Пред скупљену војску стаде;
Одвојио, што ће остат',
Војводама друго даде.

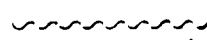
Па свијема проговара:
„Здраво они што остану,
Здраво они, који пођу,
Слава оним, који пану!“

„Да живи Кнез!“ — из свих грла
Заори се усклик вес'о.
Старац Будош и роб Никшић
Од усклика тог се стрес'о.

И војска се раздвојила,
И весело једна оде;
И војводе весело је
На весеље славно воде.

А ноћ тавна прихвати је,
Од злих очи' да је скрије;
Кад је сјутра зора виђе,
И Турци су видјели је.

Једну војску на Требеси,
А у куле друга бјеше —
Црногорци соколови
Све их у час заузеше!

IV.

РОБОВИ.

умен сјајна на истоку
Позлатила сунцу пута;
Засијнула поља родна,
Као златом обасута.

А кад сунце врх планина
Помолило прве зраке,
У пољу је никшићкоме
Нашло будне све јунаке.

Поранили Црногорци,
— Јунак ти је вазда будан;
Весело се послу дали,
Мио им је, није трудан.

Ноћна влага оружје им
Дохватила рђом мало,
Па је сваки чистио га
Док је опет заблистало.

Свјета' образ, пушка свјетла
Јунаку су у ред исти:
Тек устане, прекрсти се,
Па оружје своје чисти.

И сад ради свак и пита
Не је л' коме што се снило,
Већ на куле и Требешку
Да л' се ноћас што гођ збило.

Да л' су браћа Црногорци
Заузели оне куле?
Је су л' јадни изгинули,
Ил' кукају у град буле.

На опасни пут су пошли,
И проз Турке и по ноћи;
Освојит' их мука жива,
Ништа мања до њих доћи.

И ко тако брижно збори
Надом му се блиста чело;
Та јунаку Црногорцу
Шта се икад још отело!

Али облак мож' и сунце
Да помрачи за час један;
Брига мути радост лицу,
Радост жари поглед ледан.

Кнез Никола, и он бјеше
Уранио млого рано,
Радостан је био силно,
Када му је дан освано.

Јер тешка су узбуђења;
Препуно л' је срце њима,
Сан се тешко зауставља
И у поноћ на очима.

Па стражара првог пита:
„Је л' од војске когод стига'?
Је ли Петар куле уз'о?
Је л' топове Машо дига'?“ —

Хтједе стражар рећи: „није!“
А топ пуче са Требесе!
Громко „ура!“ војске ц'јеле
И грм топа поље стресе.

„Је л' Требеса заузета?“ —
На питање Господара
Са Требеса топ весело:
„Узета је!“ одговора.

Узеше је Црногорци
Са јуришем прсимице;
Шње се Турци разбјежаше,
Ка' с' лежишта ноћу тице.

Сретни беху: нит' ко паде,
Нит' допаде тешких рана;
Мјесто лака момка, топ је
Дао брзо глас до стана.

Није дуго потрајало,
— Сунце бјеше још високо,
Виђе с' пољем коњик један,
На змају је живи соко.

Алат му је полегао,
Са трбухом земљу тиче,
На ноздрве хукти силно,
Ка' разјарен бик да риче.

Од прашине облак ц'јели
За алатом подига' се;
На коњику пушка свјетла,
Ка' у ноћи муња сја се.

Лети алат, а коњик би
Чисто шњега полетио;
Лети алат, брже немож',
А коњик би брже хтио.

Сва је војска гледала га,
И слутила ко ће бити;
У толико у њу стиже —
Лаки вјесник поносити.

Па пред Кнеза вес'о ступа
И овако проговара:
„Господару, слави новој
Послужи ти срећа стара.

Вир, Растовац и Видрован
Освојисмо прије зоре;
На њима се крсташ вије,
У њим’ пјесме наше оре.

Бог и срећа добра даде,
Не погибе од нас нико;
Има два три рањеника,
Друго ј’ здраво свеколико.

Мртве Турке укопаше,
Тридесет су гроб до гроба,
А до мало стићи ће ти
Три стотине жива роба!“

Насмија се кнез весело,
Па се у шпаг руком маша:
„На дуката два три ова, —
Увјек ’ваки глас донаша’!“

И весео гласник оде,
Хлад не тражи да с’ одмара; —
Што му треба нашао је
Са дружином у крчмара.

Боцом вина весеља је
Веселоме срцу прида',
Па је прича' све о боју
И пјевао без прекида.

И пјева' би још за дуго,
Слуша' би га радо сваки,
Ал' на другу сад се страну
Обрнуше момци лаки.

У окô су турско робље
Црногорци допратили;
Весели су Црногорци
Веселији сада били.

Тек јуче су пољу сишли,
И побједу сад већ славе:
Заробили триста роба,
Освојили три тврђаве.

Срећа прва снагу нову
Јуначком им срцу даје;
Она смјелост побједнику,
Побјеђеном страх задаје.

Гле, синове пророкове,
Гле, грађане крајишнике!
Јунаштва су правог узор,
А сад јада бједне слике.

Иде робље невесело,
— Весела га стража прати!
Од жалости ни друг друга
Није мога' погледати.

Јунак силни, који досад
У смрт гледа по сто пута, —
Сад у земљу очи упръо,
Куми земљу, да г' прогута.

И проклиње она зрна,
Што су крај њег' фијукала,
И завиди сретној браћи
Бранећ куле, што су пала.

Тешке уре за јунака!
Што је бољи, теже ј' сноси.
Од погледа побједничког
Лакше сваку смрт подноси.

Кнез Никола испред свога
Шатора је војску гледа',
И теретну миса' њину
Познао им из погледа.

Па најближег слугу зове,
Заповјед му ову даје:
„Нек се брзо макне војска,
Роба мучит' гријота је.

Па робове једна чета
Нек' под оне води стране,
И нека им дадну доста,
Да с' напију и нахране.

Робови су данас они,
Ал' јунаци за то исто,
За царство се храбро били,
Јунаштво им оста чисто.

Бог их нама даровао,
— Нека му је вазда слава;
У побједи неузн'јет' се,
Јунаштва је вредност права!“

Брзо момци изван војске
Заробљене Турке воде,
Па им дају меса, хљеба
И ракије мјесто воде.

Добрим јелом, слатком р'јечи,
Да бол роба непозл'једи,
Угошћују момци Турке
По кнежевој заповједи.

Виде л' кога невесела —
„Рахат море!“ говоре му.
„Та јунак је вазда спреман
Од зле смрти и горему.

А вама је опет добро,
У добре сте пали руке!
Из гроба се не устаје,
Добро дође посље муке.

Јунак цјенит' зна јунаштто,
У муци је оно више —
Пиј низаму!... Гле грађане,
Ракију вам сву попише!“

Тако зборе и шале се,
Док им тугу разагнаше;
И већ низам живнуо је,
А грађани заграјаше.

Та крви су српске они,
И ако су вјере друге;
Осјетише, с браћом да су,
Неста брзо у њих туге.

Разведоше збор и шалу,
Поможе им и ракија.
Мало прошло, доста било
Свакког збора, слатког смија.

Али пиће, што весеље
За час један изазива,
Исплâкати никад неће
Право чуство срца жива.

Пију Турци, и смију се,
Па жалосно опет стану;
Пут Никшића погледају,
Стисну очи, па уздану.

А витешки Црногорци
Не би рекли тад ни р'јечи.
Срце тужно за слободом
Ни р'јеч братска не изл'јечи.

V.

МАТИ.

рни глас је испод Дуге
Град никшићки узрујао:
Да су куле заузете,
А у ропство Турчин пао.

Под оружјем што ј' Турака,
Све освоји тешка брига;
Но невоља клонут' неда,
Па се сваки од њих дига'.

И џамији збуњен хита;
Договор ће ту да држе;
Црногорци иду брзо,
Ваља на пут стат' им брже.

Скупили се Турци млоги
Пред џамијом, њима светом;
А у исти час из града
Једна сјенка прну летом.

Бјеше танка, вита, лака
И у бјело обучена,
Тек ка' сјена земљу тиче —
Дух је прије него жена.

Је л' анђео мира оно,
Што оставља Никшић сада?
Ил' је демон, сам зло снујућ'
Злу још вишем што се нада?

Је л' дух слоге сјенка она,
Што напушта сад грађане?
Или славна прошлост града
Бјежи слутећ' црне дане?

Је л' јунаштва старог сјена,
Којој Никшић већ не прија?
Ил' Никшића слику бједну
Млогих гр'јеха судба вија?

Одметник је можда црни,
О издајству који снује?
Ил' ухода, која хита
Душманима, да што чује?

Иде сјенка, иде брзо
Црногорском право стану,
Као у крв са вечерњим
Руменилом обасјану.

Иде сјенка без обзира,
Док на мртву стражу стиже.
Стражар викну: „Стани! Ко си?“
Сјенка плахо главу диже.

Па стражара гледа, гледа,
И проз вео с'јева оком,
Па крај страже, ка' сјен права,
Мину напријед једним скоком.

А зачуђен стражар оста
И за сјенком тек је гледа';
Нит' је вика', нит' је пуца',
А сјен никад из догледа.

На чудо се био наша',
Шта да мисли, није знао;
Да случајно поноћ бјеше,
Би се јунак задрхтао.

'Вако виђе, жена да је,
Но погледа страшна, чудна;
Ал' се брзо разабрао:
„Биће глуха, ил' сулудна!

Па и да је најмудрија
И најљепша од свих була —
Ш њом да сам се похрвао,
Брзо би ми с' слава чула!

Сва би војска ругала се
Мртве страже страшном боју,
Већ с образом грдним ђе би
Ста' међ браћу икад своју!

Нека иде, кад је прошла,
Јунак с женом небије се;
А зло, што нам она може,
Мрак ће на зуб да понесе.

Је ли була збиља л'јепа —
Све зло од ње може бити:
Што би којег момка млада
Могла ласно помамити.

Ал' ја овдје н'јесам, да их
Од урочних чувам очи';
А јунака видјели би,
Турчин одкуд да искочи!“

Овако се стражар правда,
Као да га већем криве,
Јер зна, да је речено му,
Да не пушта душе живе.

И у срцу своме смирен,
Узе пушку о рамену,
Упре очи пут Никшића,
Заборави сасвим жену.

А сјенка је даље ишла,
Док на другу стражу стиже.
Стражар викну: „Стани! Ко си?“
Сјенка плахо главу диже.

Па је гласом узвикнула,
Што подиже мрав у кости,
Тврдом оку сузу мами,
И траг прште суровости:

„Питаш, ко сам? Љубав ја сам
Најсветија, љубав права,
С' првим чедом што с' зачеди,
А са гробом тек свршава.

Ти и сваки жив на свјету
Име моје спомен'о си
Са невином слашћу, док још
Ни сам н'јеси знао ко си.

Радост, брига, сласт и отров —
То су часи мојих дана
Од среће сам срећа виша,
Сад несрећа самохрана.

Ко сам? је ли? Обрни се —
Гле вјешала она тамо!
Мртво т'јело шњих чујеш ли,
Ђе ме зове: „амо... амо!"...

Да сам камен, препукла бих,
И ти мораш заплакати —
Чуј! — с вјешала син ме виче:
„Загрли ме — мати . . . мати! . . .“

„О, ево ме сине мили!
Пуштајте ме к њему људи!
Њега ледног оживјеће
Материнске топле груди! . . .“

Згледаше се сви стражари,
Као да би хтјели рећи:
Нађи сина, ал' ћеш мучно
Помућену памет стећи.

Па узеше тјешити је,
Сиротице жа' им било:
„Умири се добра жено,
Срце те је преварило!

Сломила те туга веља,
Страх ти пусте маште даје.
Љубав с јадом замућена
До зла никог не познаје.

*

Биһеш сина изгубила
Прошле ноһи на кулама,
Кад га тамо нашла н'јеси,
Сад га тражиш меһу нама.

Па у страху изл'јеһу ти
Привиһења свакојака;
Љубав мајке најврућа је,
Жалост јој је исто јака.

Но вјеруј нам, тако т' вјере —
Што б' варали ми сироту!
Ако ти је син у ропству,
Не бој му се ништ' животу.

Ко до нашег кнеза доһе,
Може капу да накриви;
Од човјека ј' бољи човјек,
Ал' од њега нико живи.

Он ка' госта држи роба,
Исто као свог војника;
На свијету не һеш наһи
Бољег богу угодника.

Да он знаде јаде твоје,
Брзо л' би ти посла' сина,
Сласт највиша била би му
Твоја радост материна!"

И кроз танки вео, што јој
Покриваше бл'једо лице,
Сад засину були суза
У дугачке трепавице.

Али ко би познат' мога'
Је л' радости суза била?
Ил' од срца препуклог се
Очајничка одронила!

Јер стајаше була н'јемо,
Укочена као ст'јена,
Тек се вео на њој њихне,
Ка' над валом лака пјена.

Та она је сва вал била,
Вал страховит' срца бона,
Што би силно усколеба'
Да је море васиона.

Стајала је була н'јемо,
Дихајући из дубине,
А стражару сад кроз главу
Чудновата миса' сијне:

„Још ми нико св'јест незбрка
А данас ће ова була:
Каже с' мати, а згодна је
Као стручак од зумбула.

Живот јој је младост сама,
Пун једрине, пун љепоте!...
Було, було!... сина немаш,
Но син туђи грлио те!...

Тражи сина у војнике,
А река' бих ђевојка је — —“
Мисли стражар, па се опет
Од те мисли и покаје.

„Али одкуд она туга,
Бол, ког знаде само мати?
За драгим се тужит' може,
Не онако заплакати!...“

„О чу ли ме Црногорче!
— Сад на једном викне була;
О доброти кнеза вашег
Одавно сам и ја чула.

Поведи ме њему брзо,
Пред ногама да му панем,
Мога сина да измолим,
Или ондје да изданем!“

Није има' куд ни камо,
Повјерова њену тугу,
Да је к војсци кнезу води
Предаде је једном другу.

А кад војник с булом дође
До шатора кнежевога,
Цикну була, глас молећи
Да јој с' чуо и до бога:

„Аман, кнеже Господару!
Живота ти твога сина!
Помози ми, помогла ти
Слатка мука материна!“

Из шатора кнез искочи,
Као да га стрјела тaче;
Он је срца милостива,
Ражали му с' кад ко плаче.

Пред шатором виђе булу
Умотану сву у б'јело,
К земљи очи оборене,
А дрхтећу у све тјело.

„Која ти је зла невоља?“
— Кнез је тихо тјешит узе;
„Реци мени радо ћу ти
Осушити горке сузе!“

А була се као из сна
Испред кнеза баци т'јелом.
Дохвати му скут уснама,
Црну земљу б'јелим челом.

Уморена бјеше була
Од Никшића дугим путом,
Сломивено јадом срце,
Глас угушен бољом љутом.

Па завика изнемогло:
„О помози Господару!
Поврни ми живот мили,
Молим ти се као цару!

Ах, јединца имала сам,
Зв'језда ми је јасна био;
Ка' на небу зв'језда мала,
Ноћас ми се изгубио.

Јуче пође с грађанима,
Да уз'о час бране куле;
Што цар силни мора' пуштит',
Њима с' нешће да кабуле!

Што ћеш, кнеже, злој памети!
И добра се у злу смете;
Ал' Омеру мом опрости,
Омер ми је лудо д'јете.

Црног оца и непамти!
Погин'о му тек ме дов'о;
У чету га Црногорци
Посјекоше на Луково.

А Омер је на св'јет доша'
Тек по смрти мог Алила.
Већ се никад неудават',
На гроб сам се завјерила.

Премио ми Алил бјеше,
Ту је диван јунак био;
Већ ка' ни он, а не бољи,
Није с' Турчин находио.

Посл'је таквог за горега
Ђе би с' јадна и удала;
А Омера, мог јединца,
Милост ми је божја дала.

Кад с Омером остах сама,
Петнајст ми је љета било,
А тринајст се по бајраму
Сад од онда испунило.

Ох времена зла и тешка!
Колико ме јада уби!
То поднио не би нико,
Осим мајке, која љуби.

И дан и ноћ лебдила сам
Над Омером мојим сином,
Спио, бдио, — кр'јепила га
Својом душом и очином.

Позли ли му мало штогођ,
Ја сам жива умирала;
А весео заигра л' се —
Не бих за св'јет срећу дала.

Сузама сам купала га,
А сушила пољупцима,
Повијала загрљајем,
А шикала на грудима.

О, Омере д'јете моје,
Што уцв'јели твоју нану!
Што остави тужну мајку
Ископану, саморану!

Опрости ми, Кнеже св'јетли,
Заглуших те јадом мојим;
Ал' срцу ћу олакшати,
Кад ти јаде све избројим.

Кад је Омер порастао,
Тâк, оружје омили му.
Шњим је вр'јеме проводио,
Не у игри и у диму.

Леденице узме танке,
Па за пасић свој затакне;
Још му руке слабе бјеху,
Немогаше да омакне.

Једног дана зачуди ме:
— Тужној мене кад се сјетим!
„С пушкама ћу овим, нано,
Мога баба да осветим!“

На срце га стискох своје
С тијех р'јечи, од милине,
Ал' га опет и стишавах:
„Док настанеш мили сине!“

Мислила сам: д'јете живо,
С тим мислима загријано,
Може ласно стркнут' ђегођ
И погинут мајци рано.

Ја га чувах као очи,
И учувах све до јуче;
Сад ми златно тиче прну,
А за њим ми срце пуче.

Код кула сам јуче била
И виђела ново гробље;
А сад дођох трагом, куд је
Проведено турско робље.

Тражим сина, живот тражим,
Живота ми без њег' није!
Ох, ако је — тешко мене!
Има л' мајке несретније?

О смилуј се, Господару!
Ако ми је у животу —
Даруј ми га! Овесели
Мене јадну и сироту!"

Стаде була и поглед јој
На кнежевом лицу стаде;
Чекала је р'јеч одсудну
С пуно страха, с нешто наде.

А у срцу кнежевоме
Р'јеч буле се свака ори;
Ожалошћен стаде мало,
П' онда благо одговори:

„Бог са св'јема господари,
Мртви н'јесу у власт моју;
Ако није погинуо —
Испуниђу жељу твоју!"

И за робље одмах посла,
Да што брже пред њим стане.
„— О, да ли ће и он доћи!"
Тужна була сад уздане.

И мало је потрајало,
А пред кнеза робље стâса.
„— Ох, Омере, сунце моје!"
Врисну мајка из свег гласа.

У трен први уочи га
И полети њему живо;
Грлила је мајка сина,
А мајку је син цјелив'о.

Шта је Тара хучна, б'јесна!
Камен, дрво она ваља;
Силнији је тренут, који
Сухо око не оставља.

Тара ваља камен, дрво,
А тренутци 'ваки носе
На хиљаде срца, вичних
Страшној смрти да пркосе.

Што је било око кнеза
И около робља људи —
Засв'јетлише сваком очи,
Узиграше сваком груди.

Тад весело кнез повика:
„Чуј, Туркињо, добра мати!
Поклањам ти сина мила
И још ћу те даровати:

Сви грађани, са Омером
Заробљени што су били,
Нек' заједно с вама иду;
И они су мајци мили.

Мајку, сестру, ил' рођаке,
Неког дома сваки има:
Љубав мајке — твоја љубав,
Нек' је сјајни спомен свима!"

И пред кнезом паде була
Од весеља једва жива;
Р'јеч немога да изусти,
Само што му скут цјелива.

Сузним оком прерадосним
Гледа кнеза, и пут неба; —
Све је рекла тим погледом,
Од ког боља р'јеч не треба.

А кнез опет проговори:
„Већ је вр'јеме, да идете!
Хајде с богом, добра було,
Па причувај ово д'јете.

Преживо је, не пазиш ли,
Смрт ће ти га уграбити,
Јер Никшићки град ће брзо
На велике муке бити.

Хајд'те и ви Турци дома,
Хајд'те с богом, о грађани!
На Никшић ме ето сјутра —
Ко је момак, нек' га брани!"

VI.

ВЈЕРА.

*

Никшићки је град охоли
Узаврио необично;
Црни облак навука' се
На његово лице дично.

Је л' зле слутње облак само,
Што му красно лице мути?
Ил' је облак страха тешког,
Смрт ужасну који слути?

Није зебња, ни страх није,
Непрепада с' јунак лако;
Ал' је мука изненада,
Те с' узрујa у град свако.

Јер Сулејман паша силни
Планиницу одкад мину,
Црногорца није било
Већ ни у сну грађанину.

Нико манит као Турчин,
Сам се вара пустим зором;
Јуначи се, — а вазда му
Зло јунаштво с Црном Гором!

Он им хљебом и оризом
Напунио све амбаре,
Оставио праха доста
И топова, царске даре.

Па што јуче истом било,
Данас Турчин и не пита;
У Турчина памет слаба,
А у сита преманита.

Злу му памет сила маче,
Те мишљаше рахат да је,
Па на бојну вику нову
Сад ка' ђаво узигра̂' је.

Од кад дође глас од кула,
Црногорци да с' у њима,
Забуна је необична
Овладала грађанима.

Од подне су пред џамијом
Збор чињели непрестано,
И не мога разлог доћи
У коло им узрујано.

Збора млого, граје више,
А памети — бог ће дати!
Задиха се сваки силно
Једва ј' мога' да потхвати.

„Што стојите, шта мислите!
На кауре јуриш с мјеста!"
Један викну, други за њим,
Још док први и пепреста.

„Какав јуриш? — Дома хајде,
У селамлик сјед' с људима!
Од огња се препадосте,
Тек виђесте мало дима.

Није војске ту кнежеве,
Но хајдучка нека чета.
На Цетиње ј' кнез Никола,
Жали, што је шњег' и крета'!...“

„Каква чета, о Мурате,
Ђе си свијест данас дио!
А зар не знаш триста друга,
Да нам душман заробио!

Ко код кула пао није,
Сваки сад у ропству цвили
На муке су они тешке,
Или су их све побили.

Војска ту је, а не чета;
Притисла је Шљивља ено,
И узела три тврђаве,
Док би само оком трен'о. . . .“

„У памет се море Турци!“
— Сад завика други снова.
„У живот ћу, да је оно
На нас војска од Москова.

Ђе је кнезу толко војске,
Кад је гин'о на све стране
Што му оста, за пут није,
Једва с муком да се бране.

Зна грађане цар московски,
Зна и муке Црне Горе,
Па је посла' сад Москове,
Да Никшиће све разоре.

Кнез је с царем ка' син с оцем,
Један другом помоћи ће;
Погин'о би кнез за цара,
Сву Русију цар за њ диђ' ће!...“

Овоме се сад чињаше,
Да је река' сасвим праву,
Па је гледа' око себе,
И поносно дига' главу.

Ал' искочи опет други,
Да му славу сву помрачи;
Виђе му се на збор оштри,
Е ј' од оног махом јачи:

„Не буди ви урок Турци,
Мудри сте ми данас сваки!
А ја бих вам другу река':
Да потрче момци лаки, —

Био Москов ил' Карадаг,
Да их ћушну там' уз Кунак,
А у куле оне спрже! —
За мном хајде, ко је јунак!

У што сте се заумили?
Ђе грађанин да мудрује!
Та он с пушком летио је,
Тек душмана ма ђе чује.

С Црном Гором ратовасмо
Од како је и нас и ње;
И рата ће довјек бити,
Док је раје сиротиње.

Господство је наше раја,
А Србима браћа они;
Уживање вазда више,
Док нам дин се с вјером гони.

Обични смо овом рату,
Нашто дакле ова вика?
Прекинимо, па сви сложно,
А пјевајућ' на крвника!“

Ал' вика је још трајала,
Све онако и још више;
А мјесеци пуног зраци
Већ сјај сунца замјенише.

И већ ка' да бјеху сложни,
Да јурише сад по ноћи;
Надаху се успјет', кад би
Бог им био у помоћи.

Тад свјетина пред џамијом
Ускомјеша с' у толико.
„Ко је? Шта је?“ — Свак је пита',
Одговара' није нико.

Јер у исти час су знали,
— Пред њима је што се збило:
Из војске се црногорске
Турско робље повратило.

Ту је Омер с мајком милом
И грађана сто и тријест.
Згледаше се Турци чудно,
Обрну се сваком свијест.

За чудо им, ди их виде,
Изненада у то доба. —
„Одкуд људи?“ питаху их,
„Да л’ из ропства, ил’ из гроба?“

А Ахмет им Јусуф збори:
— Бјеше забит оних кула —
„Из ропства смо, о грађани,
Избави нас ова була.

Знате јутрос, шта је било,
Па што ћу ви причат’ више.
Надвладаше Црногорци,
И нас триста заробише.

А тридесет наших друга
Јуначком су смрћу пали;
До пошљедње уре тешке
Јуначки смо сви рвали.

Благо њима мећ' бесмртне
Смрт јуначка њих подиже;
Несретнији родисмо се,
Па нас тежи кисмет стиже.

Оружје нам одузеше,
И бритвицу иза паса;
Па нас онда поведоше
Пјевајући из свег гласа.

Ка' невјесту водише нас,
— Ох смрт проста при том свака!
Нама срце јадом пуца, —
Они мећу из пушака.

А на Шљивља кад смо дошли,
Око нас се сљеже сила,
Ал нас одмах једна чета
Изван војске испратила.

Однекуда нађоше се
Људи срца милостива:
Тјешише нас и даше нам
Доста пића и јестива.

Јадном робу што је боље,
Кад га жива жалост ије!
Што му лакшу судбу чине,
За њега је жалосније.

Ракије сам пио доста,
Ал' низ грло и не плану;
Ублажи је суза крупна,
Што из ока у њу кану.

Јер кад дигох мутну главу,
Да испијем ону чашу —
На Никшић ми поглед паде, —
На судбину горку нашу..."

Стаде Турчин; у широка
Прса му се дах устави;
Јад у грло, што му с' скупи,
Прождре с муком па настави:

„Кад на заход сунце било,
Виђех трчат' неке људе;
Повикаше: „Брзо амо!"
Мишљах: сад ће да ни суде!

Пред кнеза нас поведоше,
Ту и жена бјеше ова
Сви је знате, то је добра
Удовица Алилова.

Њен јединац, дјете Омер,
Заробљен је с нама био,
За њ је кнезу молила се,
И кнез јој га поклонио.

Би му жао, те повика:
„Чуј, Туркињо, добра мати;
Поклањам ти сина мила —
И још ћу те даровати.

Сви грађани, са Омером
Заробљени што су били,
Нек заједно с вама иду,
И они су мајци мили.

Мајку, сестру ил' рођаке,
Неког дома сваки има;
Љубав мајке, твоја љубав
Нек' је сјајни спомен свима.

Ето тако врнусмо се
Од стотине тријест више;
Оно друго бјеше низам,
Њих у ропству уставише.

Крвник нам је Црногорац,
И кнез њихов крвник љути;
Ал' је рођен да добива,
Рећ' ћу, да ћу погинути.

Мени и мом другу сваком
Његова је милост тешка,
Ал' врлину ни крвнику
Неће презрет' крв витешка.

Јунаци смо, о грађани,
И оџаци од старина;
Ал' сад бољи Црногорци —
Гле, обрну рука њина!

Рат је зло и ископ људи,
Ал' у њих је друкче и то:
Мјесто злијем зло да врћу —
Милост дјеле поносито.

Да неморах ово признат’,
Погин’о би сто пут драже;
Ал’ истина крит’ се неда,
Поштење је да се каже!“

И Ахмет је преста’ зборит’,
Но у Турке мир не преста:
Тишина је мртва била,
Не шену се нико с мјеста.

На гласу је јунак Ахмет,
Смишљена му ријеч свака,
Па га нико није смио,
Да прекори, ил’ рђака.

А у зли час сваки други
Изрека’ би р’јечи оне,
Распаљени кад се Турци
О јуришу баш прегоне.

Замишљени Турци сташе,
Брке сучу, браде гладе;
Једни ништа немишљаху,
Други мисле, шта да раде.

Да су чули: Црногорци
Посјекоше све робове! —
Лакши би им тај глас био,
Него р'јечи Ахметове.

Срце пуно мржњом љутом
Разлогу се не подаје;
Мислећ чути глас освете,
Чују, ђе им час одаје.

Још им она р'јеч изроји
Млогу мис'о тешку, црну:
„Јесте нешто! — говораху,
Што кнез тол'ко робље врну.

Јер грађана сто и тријест,
Још у шанцу — није шала!
Док би душман до њих доша',
Велика би ту крв пала.

Или има војску силну,
Па се наше и не боји;
Можда мисли: хајд'те дома,
Свакако сте опет моји.

Ил' нејаку војску води,
Па лукавству притек'о је,
Да мислимо: силу има —
Кад за ове и не хаје.

Ил' с притворном добротом би
Хтио можда да обмане?
Мисли: ове када пуштам,
Придобићу све грађане! — —

Мисле Турци и мисли им
Прегоне се ка' облаци;
А проз њих им и над сијне,
Тек ка' зимског сунца зраци.

Јунаци су, па се брзо
И у муци разговоре:
Нека буде што ће бити,
Од стра̂ раног ништа горе!

У ту миса' баш и Ахмет
У час исти, ка' да ј' био:
Веселије диже главу,
Па је св'јема бесједио:

„На поласку кнез још рече:
„„Хајд'те с богом, о грађани!
На Никшић ме ето сјутра, —
Ко је момак, нек' га брани!“ “

Кнез је река', а кнез никад
Не пориче ријеч своју;
У кнеза је војска силна,
Надајмо се сјутра боју.

Власт је у вас, а и памет,
Уредите како знате;
Ја ве молим, браћо Турци,
Једно само да ми дате.

За кулама и због ропства
Сломише нас срам и туга,
За то сам се завјерио
Су сто тријест мојих друга:

У обрани града, да је
Најмучније мјесто наше,
Па паднемо л', бар да с' рече:
Дивно л' ропство покајаше.

Пао, оста', све једно је —
Бој са рајском чекам слашћу!
Останем ли, — побједићу,
А паднем ли, — славно пашћу."

Оживјеше сви грађани
Са витешких рјечи ови;
Узавр'је им крв јуначка,
Обузе их живот нови.

Неизвјесност најтежа је,
А кад она једном мине —
Поврати се срцу храброст,
Сав се терет с душе скине.

На разкршћу пут се губи,
А не једним док се иде.
Шта их чека, сад су знали,
Шта им треба, сад сви виде.

Те на страну скупише се
Од Никшића сви главари:
Мушовићу Арслан беже,
И Ибричић Ацко стари.

Дервишевић Пашо ту је,
И Шајнагић Амид-ага,
Асан Мараш, Мула Нушко,
И још млого других ага.

И Скендербег, заповједник
Од царева тврда града,
С миралајом од низама,
Којих има пет хиљада.

Град да бране до пошљедњег,
Ту се брзо здоговоре
И утврде, сваки да је
На свом мјесту прије зоре.

Ахмету су храбром дали
Чаћалицу са кулама;
Уз сто тријест друга још су
Придали му сто низама.

Главица је оно тврда,
А двје куле на њој јаке,
Ту ће бити боја љута,
Таман мјесто за јунаке.

И тако су војску ц'јелу
Под'јелили изнајбрже;
Свакој војсци шанац дали,
Док непану, да их држе.

Са низамом грађани су
Помјешани свуда били,
Да у борби неби једни
Без другијех ослабили.

Па Арслан-бег тад повика:
„О грађани, о јунаци!
Црногорци на град ево
Од свуд лете ка' облаци.

Јунаци су Црногорци,
Али н'јесмо ни ми рђе;
Нападаће они силно,
Ми одбијат' ништа грђе.

Дв'је хиљаде грађана је,
А низама пет хиљада;
Док са градом сви паднемо
Пашће више око града.

На једном ће мегдан остат',
А на коме, Бог ће знати,
Немогнемо л' град одбранит' —
Смрт ће нам се спомињати.

Л'јепом вјером пророковом
Завјер'мо се, о грађани:
Да свак падне за спас града,
Док не падне, да га брани!

Ко не прега' мр'јет' у крви,
Ђе заплива фес и капа:
Преврнуо вјером правом,
У каурској паски скапа'!"

„Кунемо се! Клаћемо се!"
Вичу Турци са свих страна,
И руче се, и грле се,
Да је тврђа вјера дана.

У ту вреву истаче се
Алилова удовица;
Сва трепташе задовољством,
Веселог је била лица.

Па пред свјема гласно збори:
„Ја сам женска слаба страна,
Срамота је мене стати,
А не зборит' код грађана.

Али срећа, ка' бујица,
Собом носи што дохвати,
Па и мене ево узе,
Да пред вама могу стати.

Љубав мајке надјача ми
Силну мржњу спрам душмана,
Те потрчах, ка' ван себе,
До њихова данас стана.

И исплаках мог јединца,
И уз њега ову браћу; —
За ту милост пророкову,
Све што имам жртвоваћу.

Мог Омера, мог јединца,
Све на св'јету благо моје —
Теби дајем, о Никшићу,
У час тешке борбе твоје.

Оца нема — ти му буди!
Вјера права — једна мати!
Ако она шњим не падне,
Смрти ћу му с' радовати.

Ноћи, дневи, младост, живот,
Све похарчих за мог сина,
Мјесто баба да га видим,
Ђе се брани отаџбина.

Сада, сине, хајде с богом!
Благослов те мајчин прати:
Падне л' Никшић, и ти падни,
С побједом се само врати!"

И погледа врелим оком
Још један пут сина мила,
Па се онда своме дому
Задовољна повратила.

У народу Омер оста,
Весео је и он био;
Још је дјете, ал' сам сад се,
Као јунак осјетио.

„О почекај Црногорче!“
— Вичу Турци узрујани —
„Кад су у град буле ’ваке,
Да какви су тек грађани!“

VII.

ОПСАДА.

икшићки су Турци стали
У шанчеве око града,
А пољем се разиграла
Црногорска момчад млада.

На Шљивља се равном пољу,
Одмарали већ три дана,
Па се момчад ужељела
И потрка и мегдана.

Срце им је набујало,
Па их носи, ка’ на крили:
На Никшиће кнез их води,
Па се силно веселили.

Од војводе Вукотића
Глас је доша' кнезу рано:
Да је с војском с поља горњег
Под Никшиће он осван'о.

Ту шанчеве одмах дига',
Војску врга' свуђ по њима,
И тврде их окитио
С топовима, с барјацима.

У то стига' и глас други:
И Клачина да је пала,
А посада из ње турска
У Никшиће избјежала.

Видјели су Турци, да је
Мука кулу да одбране,
Па се у град окупили
Сви наједно, да га бране.

Тек глас овај кнезу дође,
Сву на ноге војску диже;
Полећеше Црногорци,
Једва један другог стиже.

А војводу Пламенца је
С' војском посла' пред свијема,
Да Турцима већ из града
Ни помака никуђ нема.

Још главице студеначке
Послао га, да засједне,
Па већ у град ни из града,
Да немакне душе једне.

Јер између војскâ ови,
Око града што су стале,
Чете млоге за стражење
Свуда су се разређале.

Само тице још им које
Из висина што доходе;
И оне им ка' да туже:
Тешко ли је без слободе!

А с' осталом војском кнез се
Под Будошем сад устани;
На поглед је војсци цјелој,
А виде га и грађани.

Виде Турци војску силну,
Што се слегла око града;
Гледају је, па им срце
Од великог пуца јада.

По пољани, испред града,
Каурска им војска пала,
Ђе с' до јуче момчад градска
На коњима џилитала.

А хајдучка чета мала
Ни крај поља, ни по ноћи,
Од Турака никшићких је
Тешко могла досад проћи.

Тица лака из облака
Наднесе л' се више града,
А Турчина ћеф згрије ли, —
На сокак му пред њим пада.

Од настанка вазда силан,
Бранио је град и поље;
А сам свуда летио је
На крилима пусте воље.

Стиза' чете, плен отима',
Зло чинио без милости,
Бранећ' поље, оставља' је
На далеко у крш кости.

Вичан живјет' у слободи,
Сад у граду ст'јешњен цвили;
С тога су га јади више,
Но душмани освојили.

Тек што дође кнез под Будош,
Под свој шатор уљега' је,
Па уздахну, прекрстив се:
„Част и слава Богу да је.

С мало војске, с крви мало
Ц'јело поље притиска' сам.
Свемогући! воља ј' твоја,
Данас с војском под град да сам.

У помоћ ми буди и сад
Да не падне крв велика;
На познања пут изведи
Мрачну душу невјерника.

Јесу вјере одпадници,
Ал' синови рода мога;
Крв њихову пролит' ми је,
Ка из срца рођенога.

А ако их лажне вјере
Дух опаки не остави:
Нек' побједа мог оружја
Твог имена свемоћ слави!" —

Кнез Никола тако рече,
Па с кољена књигу пише;
Никшићкоме граду бјелом
Управља је на првише:

„О грађани, Турци добри!
Примака' се час одлучан;
Зор залудни занесе л' ве,
Биће за вас за' и мучан.

Ја сам с вељом војском доша',
Не Никшиће да суминем,
Већ са земље херцегове
Старог ропства иг да скинем.

Ако јој је Мостар глава,
Оногошт је перјаница:
Њу сам крен'о најпр'је дићи,
Јер је турска узданица.

И уљећ' ћу у град Турци,
Данас, сјутра, кад ми воља,
Да ће у крв град утонут',
Крв из овог проврјет' поља.

Него чујте! Крв ми ваша
Мила, Турци, ка' и моја;
Што бит' мора, радији сам,
Ако може бит' без боја.

Наша крв је једна иста
Од косовских још ђедова;
Срб ил' Турчин — браћа једна,
Ближе нема земља ова.

Соколовић Срб, Требињац,
Бјеше везир уз султана,
А владика од Охрида
Брат му исти, истих дана.

Оног маче сјај господства,
А уздржа вјеру ови;
Оног трагом ви сте пошли,
А остали ми Христови,

Тек вјером се раздвојисмо,
Ал' остасмо крвна браћа;
Тица прне туђем јату,
Но своме се опет враћа.

Сјетите се, о грађани,
Свог пор'јекла и старине,
Па остав'те бој залудни,
Да од брата брат не гине.

Сјетите се, ко је Никшић? —
Црногорац још до скора;
Братствам' једним' огњиште је
Још и данас Црна Гора

А други су Херцеговци,
Од приморског млоги града,
Који с мора српског дошли,
Кад млетачки лав завлада.

Ја не ратим с вама Турци! —
Са султаном у рат ја сам;
С тог вам јуче браћу врнух,
А низаме задржа' сам.

Ви сједите дакле мирно,
И чекајте крај мегдану,
Док вам судбу мач одлучи
И да мени, ил' султану.

У шехеру рахат да сте,
Накривите фес и чалме;
А с низамом и са градом
Ја ћу ласно, не призна л' ме.

Послушат' ме не хтједнете л' —
Ви гините, о грађани!
Под развале града ћете
Бити славно укопани!“

Кад Турцима књига дође,
Мучно им је млого било;
Виде праве р'јечи кнеза,
Ал' их Турство заносило.

Па одговор кратки дају:
„Удри, кнеже, што мож' боље!
Нека у крв град утоне,
Нека провр'је крвљу поље!

Јунак нема сто живота,
Ал' тај један скупо даје.
Удри, кнеже, чекамо те,
Па нек живи ко остаје!“

Не потраја ни час један,
Када кнезу књига стиже,
А загрми топ од свуда
И над градом дим се диже.

Не потраје ни час један —
Стаде шкрипа танких кула,
Стаде цика јадне ђеце,
Лелек страшни тужних була.

Препаде се у град нејач,
Ал' се Турчин не препада,
Већ дочека бој са бојем,
Каквог не би око града.

У пуцњави страшној пушке
Топовске се чују рике,
Ка' војводе глас у боју,
Кад соколи убојнике.

Кршне горе силно тутње,
Ка' да с' кршећ' из дна дижу,
А на оштрим врховима
Одјеци се громко стижу.

Дан немога већ бој страшни
Гледат', те га преда ноћи.
Ноћ је вична грозам' сваким —
И ову ће гледат' моћи.

VIII.

СОКОЛЕЊЕ.

знад греда острошкијех
Први с' зраци сунца сјају;
Раздваја се ноћ са даном
И бој војске раздвајају.

Топ је давно пуцат' прест'о,
Још тек пушка цикне која,
Што је пуна преостала,
Ил' још жедна врућег боја.

Мир је тихи с обје стране,
Нит' пуцњаве, нити вике;
Сваки своје мртве копа
И подиже рањенике.

Црногорска војска по том
Паде мало да почива,
Но уморну сан је бјежи,
И ко заспи бој му с' снива.

Преврне се два три пута
На меканој, росној трави,
Па ка' сву ноћ да је спава',
Весело се свак исправи.

И о боју ноћашњему
Збор поведу момци живи;
Свак јунаштво своје хвали,
А турском се исто диви.

Сједи војска и весело
Чека трубе позив нови;
У час сваки, да јурише,
Наредни су соколови.

И у граду никшићкоме,
— У диму је ка' облаку —
Све ускипти опет живо,
Исто ка' у мравињаку.

Али нема вике громке,
Нит' се гласи пушке чули;
Ка' од слапа далекога
Тек се чуо шум потмули.

Једни шанце дограђују,
Од топова што су пали,
Други куле претуљују,
Које ноћас топ упали.

Носе тајин и џебану
И шанчеве редом пуне;
С војницима надмећу се.
Младе цуре и кадуне.

Јунакиње прегле живо,
На јунаке с' угледале;
И соколе Турке оне,
А њих Турци опет хвале.

А кад било све у реду
И за нови бој приправно,
Веселошћу Никшић бљесну,
Ка' у сретно вр'јеме славно.

У свечаном руху свака
Изшетала була млада,
Па шехером поскакује
И ливадом испред града.

И пјевају буле дивно,
Ка' хурије са небеса;
Шанчеве им и у њима
Турска срца глас потреса.

Као јато голубица
С једног мјеста прну другом,
Сад у коло ухвате се,
Сад у реду иду дугом.

Све шанчеве обиграју
Дивне цуре, вите, лаке,
И изводе пјесме миле
О јунаштву за јунаке.

Па соколе пјесмом Турке
И очима пуним чара;
Глас и поглед њихов слатки
На смрт Турке наговара.

Сад несташном пјесмом гађе
Црногорце младо коло;
И чују их Црногорци
Из шанчева наоколо.

Па се само осмјехују,
Срца им се јед не прима;
Знају да су песме оне
Соколење грађанима.

С другом пјесмом опет буле
Довикују сад грађане:
„Не бојте се, Турци, граду,
И буле га с вама бране!“

Иде коло, па под шанац
Веризића опет стаде.
Пред колом је Фата дивна,
А дивне су све и младе.

Па Фатима пјесму води
— А у шанцу драгог виђе:
„Град је вазда пун јунака,
А јунака данас нијe!

Гле'те наше коло вито,
По пољу се оно шири,
А грађанин савио се,
Да из шанца само вири.

А дивно л' би виђет' било,
Да на шанац скочи који,
Па нек виде Власи, да се
Још грађанин њих не боји!“

Тек испјева коло пјесму, —
А на шанцу гле јунака!
Он је дика турског града,
Он је жеља ђевојака.

Па с тамбуром, вјерном другом,
На врх шанца ноге скрсти
И запјева, а на жице
Узиграше лаки прсти:

„Град је Никшић пун јунака,
Царству бедем поуздани;
И биће му док је сунца —
Сјајни јадиђар нишани!

Као ђердан ђевојачки
Дани су му нанизани,
Све од славе и поштења —
Сјајни јадиђар нишани!

Што је на град мука виша,
Силнији су све грађани;
И новом ће славом сјат' им —
Сјајни јадиђар нишани!

И у круни цара град ће
Остат' драги кам одбрани,
Да му вјечном царству св'јетли —
Сјајни јадиђар нишани!"

Пјева Туре силовито,
Далеко му глас се ори,
А у српском шанцу главар
Војницима 'вако збори:

„Гле, грађане, браћо, данас,
Дивно ли се пропјеваше!
Јадни Турци устрашени
Хоће пјесмом нас да страше.

Ево златни дукат оном,
Ко Турчина гађат' смије
И тамбуру сломије му,
Ал' да њега не убије!“

Тек што рече пушка плану, —
Оста Туре празноруко;
Згледаше се Турци чудно,
А у Србе смијех пук'о.

Ал' на шанцу стоји Туре,
Нити трену, нит' се маче,
Но запјева без тамбуре
Исту пјесму, а још јаче:

„Град је Никшић пун јунака,
Царства бедем поуздани;
И биће му док је сунца —
Сјајни јадиђар нишани!“

Па са шанца онда скочи —
Гледа Фату међу цуре,
И у коло ђевојачко
Баци комад од тамбуре.

Њој га даје, а св'јем збори:
„Вама пјесма, о грађани!
А цурама нашим л'јепим —
Овај јадиђар нишани!“

И Фатима комад узе,
У срцу јој радост сијну,
Што јој драги одвојио,
А са срећом не погину.

Па весело пољем оде
С дивним колом ђевојака;
За јунаке шњима пјева —
А све мисли свог јунака.

IX.

ЧАЋАЛИЦА.

ас да̂н летњи сунце пече,
Сву ноћ драгу мјесец сија,
Ал' дим густи више града
Зрак ни један не пробија.

Као тешка миса' душу,
Ка' невиност гријех зао,
Ка' несретног очајање —
Дим је Никшић притискао.

Од велике бојне тмуше
Дан и ноћ је једна тама,
Коју пушке и од топа
Сјевуцање тек пролама.

С дана у дан бој се бије,
— Ћек га за час сан прекида.
И већ у град млога кула
Без крова је и без зида.

С дана у дан бој се бије,
И јунак је млоги пао;
Прорeђени редови су,
Ал' дух није малаксао.

Бију храбри Црногорци,
Ал' и Турци одбијају;
Ка' фишек им живот плане,
Али живи град не дају.

Дан живота само граду
Су сто својих откупљују;
Одржањем једног дана
За сто други с' укрјепљују.

На сваку је страну борба,
Крв се лије немилице,
Али ниђе тако страшно,
Ка' код куле Чаћалице.

С њеног згодног мјеста Турци
Сипљу огањ на све стране.
На муку су Црногорци —
Град да бију, не да с' бране.

Па се моле кнезу своме,
Да их пусти да јурише;
Шњом да сломе граду крило,
Без ког нема маха више.

Но кнезу је жа' војника,
Па јунаке уздржава;
Од града је њему дража
Црногорца једног глава.

Град ће пасти пр'је ал' посл'је,
Јунаштву му подлећ' мора;
Ал' јунаци изгину л' му —
Што ће без њих Црна Гора!

Драгоцјене крви ове
И кап једну штеђет' жели,
А потоком нек потече, —
Већ на ино не буде ли.

Па топове кнез нареди,
Да ватрена уста њина
На предају збором громким
Склоне бјесног грађанина.

И још два се дана држе
Двије куле Чаћалице,
И у њима низам царски
И никшићке љуте злице.

Већ над главом кров се крха
И зид јаки рушећ сл'јеже,
Али куле не пуштају,
Нити у град Турци бјеже.

„Не пушт' Ибро! Држ' Хасане!"
Вичу Турци непрестано.
Зову Турци, а млоги је,
Кога зову већ издан'о.

Зголило га зрно смртно,
Кам ил' греда притисла га;
Ал' са смрћу свакога расте
У живима нова снага.

Па и пламен кад обузе
Потрешене тврде куле,
Још се из њих глас Турака
И убојне пушке чуле.

Но срца им плам јуначки
Кулâ огањ већ савлада;
Тек скочише из њих Турци
И њинога неста града.

Једним праском паде кула;
Још по који пут што плане,
Па у диму и плам мину,
Ка' рањеник кад издане.

У шанчеве, у крш љути,
У шкрипове и рупине
Сад западе друг до друга,
Да се бије, док погине.

Кад кнез виђе, смрт и Турчин
Да с' раздвајат' већ не кани, —
Из све војске узео је
Триста друга одабрани.

Небира их по јунаштву,
Јер јунаштва сви су дика,
Но по сенту и племену
Узео је по војника.

Ц'јеле војске тим је жалост
За јуришем утолио,
Јер свак поћи није мога',
А сваки је поћи хтио.

И весело кнез их спрема,
Кад немога чекат' више,
Убојника својих триста
Чаћалицу да јурише.

„Хајд'те с богом, о јунаци!“
— С благословом кнез их прати: —
„Здраво пошли и здраво ми,
Да се опет сваки врати!“

А јунаци ови дивни
Тек се слатко насмијаше:
„Ти здрав да си Господару,
За главе је лако наше!“

Као да су хтјели рећи:
Благо нама, кад идемо!
Ко бој бије, мр'јет' му ваља,
Рођени смо, да гинемо!

И кад паде ноћ на земљу,
И у облак мјесец скри се —
Храбра чета кроком живим
Чађалици приближи се.

Без жагора и без даха,
Ка' по срцу жеља тајна,
По ноћи је ишла живо
Чета храбра и истрајна.

И уз стране Чађалице,
Оне кршне, ломне ст'јене,
Већ се пужу убојници
Тихо, лако, као сјене.

А кад бјеху већ високо,
Халакнуше громким гласом
И посаду храбру турску
Испунише са ужасом.

Тек по једном пушка плану,
Па нож с'јевну из корица,
Два три пута и нож сјевну —
Српска оста Чаћалица!

Испуни се жеља кнеза:
Не погибе војник цигли;
Сви га сјутра здраво сретну,
Ка' од њега што су дигли.

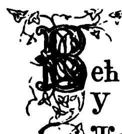
Ноћ је Турке забунила,
И у ноћи страва већа;
У мрак заман бијућ' јадни,
Без замјене даше плећа.

Али мало ко утече
Црногорском јатагану;
Црна ноћ је оставила
Леш до леша б'јелом дану.

На врх брда два су леша,
Још и мртви ка' да пр'јете:
Једно бјеше Ахмет Јусов,
А друго је — Омер д'јете! — —

X.

СМРТ ПОПА МИЛА.

ећ тридесет дана тешких
У опсади Никшић цвили;
Живот су му муке смртне,
Ипак му се живјет' мили.

Грађанин је јунак силни,
Жив се ником не подаје;
Још се сјећа турској моћи
Робовања б'једне раје.

А ко једном силу има',
Тешко му је без ње бити;
Ко је сабљом страх задава',
Не мож' туђу власт сносити.

Зоран Турчин не да спазит'
Малаксалост своје моћи;
Пушком меће, грлом вришти
И по дану и по ноћи:

„Хај мичи се, Црногорче,
Са главица наших ови'!
Јунаци сте, знамо добро,
Ал' и ми смо витезови.

Боље ви је данас лијепо,
Него сјутра са грдилом,
Јер султан нам индат шаље,
Костаћ пашу с вељом силом.

А и без тог Алаха, нам!
Све ћемо ве разагнати, —
Кам од њега док је, град се
Никад неће вашим звати....“

Б'јесни Турци непрестано
Тако вичу из шанчева,
А прса се црногорска
Напуњају страшна гњева.

Да не јурну на град с мјеста,
Задржат' их ко би мога'?
До једина — да с' не мичу!
Кнез Николе ријеч строга.

Ал' у шанцу намјери се
Силан јунак, попе Мило,
Та мегдани од како су,
Равних му је мало било.

Од Никшића до Мостара
Дјелио је свуђ мегдане;
У крвавим бојевима
Јуначке је пров'о дане.

У хиљаде бјеше виђен
Са љепоте мушке своје;
У Срба му равна не би,
Кад уз гусле он запоје.

Вино му је слатко било,
Ка' крв турску да пролије;
Срцу није жељу стеза'
Л'јепо око да га грије.

Храбре мишке, срца врућа,
Јунак силни своје воље;
Бој заћести, него слушат' —
Знавао је много боље.

И сад оне кад чу р'јечи
Од Турака из шанчева,
На крш један скочи гњеван,
А ка' муња оком сјева.

Па ка' ора' из облака,
— Обје војске чују лако,
Потурицам' охолијем
Довикује јунак 'вако:

„Лакше Турци, прегнали сте!
Времена су друга сада:
Наша зора сунце рађа,
А ваш мјесец крвав пада.

О Султана старој моћи
Вама с' Турци само сн'јева;
Јадни Султан у Стамболу
Другу пјесму сасвим пјева.

Па и да вам индат дође,
Шта ће Костаћ' потурица?
Шта ће орлу крилатоме
Мали царић, ситна тица?

Преко њега и војске му
И шанчева ваших свије' —
Кнез ће сабљом на очи му
Сломит' граду све капије.

Него чујте, Турци добри:
Јунаци сте од земана!
Град вам пада, ал' је стидно
Да вам падне без мегдана.

По пјесмама нашим знате:
Двије војске кад се стану
Прије боја понајбољи
Огледају с' на мегдану.

Ја ве чекам на пољани,
Нек' изиде који смије!
Не см'је л' један, ход'те четир
За мене је још часније...."

Још поп Мило у р'јеч био,
Ал' из града пушка плану —
Срам на образ турски паде
Кад и Мило на пољану.

На мегдан му не смједоше,
А говор му би им тешки,
Напушти их хар јуначки,
Учинише невитешки.

Убише га из потаје
У трен исти седам зрна,
И јунака мртва једва
Дочекала земља црна.

А из града искочило
Туре једно лака скока,
И уграби с Мила главу
И још сабљу у трен ока.

Кад то чуше Црногорци,
Боже мили веља чуда! —
Затутњило поље равно
Ка' час да је страшна суда.

Узрујa се ц'јела војска,
На град свак би јуришао,
Но на кнеза р'јечи ове
Свак се опет утишао:

„О јунаци моји славни,
Што сте тако узрујани?
Не видите л' да су граду
Избројани црни дани!

И да није наше силе,
Од своје би пали они.
Ко се срамног дјела хвата,
Сам у пропаст себе гони.

Побједа је уз јунаштво,
Уз јуначки образ свјета';
У Турака неста тога,
Па ће и њих с' овог св'јета.

Да сад на град јуришите
То вам за част вашу није,
Презрите им — не јунаштво,
Већ убиство најсрамније.

Не дајте им сада згоду
Да са бојем сперу љагу.
Нек' убиства издајничког
Стиди им се траг по трагу.

А поп Мила жа' је мени,
И освећен он ће бити —
На град ће се брзо барјак
Побједнички наш развити!“

И у војсци црногорској
Утиша се узбуђење,
Ал' у граду никшићкоме
Сад тек наста страшно вр'јење.

Оно Туре, што им дође
Са поп Мила мртвом главом,
Би с поругом дочекано,
Не с весељем и са славом.

Због убиства срамног бјеху
Застиђени и у страху,
Те сад Турци одабрани
Међу собом говораху:

„Пропаст наша на нама се
Показује злијем знаком.
Гле, данас се, ка' нам стари
Не побисмо са јунаком!

Већ га грдно из потаје
Укидосмо с' овог свјета,
Да нас стигне у јад ови:
Виша брука и освета.

Него хајде да врнемо
Злу нам сабљу и ту главу.
Што ће срамном лик на видик,
Што помаже грожња лаву?

Можда би смо тијем могли
Ублажити гњев душмана,
И срамоту, што нам мрачи
Славу ових дичних дана!"

На муку се Турци нашли,
Па их мука умудрила,
И спремише брзо главу
И шњом сабљу попа Мила!

И даше је у марами
Умивену, очешљану,
Старој були, да је носи
Црногорском главном стану.

Још је Турци научили,
Каурима шта да лаже,
Да срамоту своју скрију
И гњев њихов да ублаже.

Када була у стан дође,
Пред главаре главу спусти.
Хтједе зборит', но ни р'јечи
Не даше јој да изусти.

Црногорца сваког бјеху
Савладали гњев и туга,
Кад видјеше на ледини
Мртву главу свога друга.

Само Новак, Милов рођак,
— На гласу је јунак и то!
У срцу је тугу стиска',
Па је река' поносито:

„О Туркињо, што ћеш зборит'
То унапр'јед што смо знали:
Н'јесу Турци од љубави, —
Од стра̂ су ни главу дали.

Него хајде, па им реци:
Освете се нек не боје;
Доста им је, што јунаштво
Оцрнише навјек своје.

Нам' јунака тек убише,
А јунака̂ у нас доста,
Али себи срам задаше,
На имену што им оста.

И реци им: жао нам је
Што си јадна с' утрудила;
Слободно су они могли
Дођ' на укоп попа Мила.

Шњима на гроб заједно би
По ракију оцједили
За мир душе покојника,
И јунаштву наздравили!“

Хтједе була нешто рећи,
Ал' јој Турства понос неда:
— „Јунаци сте, благо вама!“
То јој с' виђа из погледа

Оде була граду црном,
А сјетна је млого била.
Црногорци укопаше
Свог јунака попа Мила.

А спомен му задржаше:
Док је јеке од пушака,
Да се пјева, да се слави
Славно име тог јунака . . . .

Од укопа овог црног
Прошло било млого дана,
А на дому за смрт сина
Не зна мајка саморана.

Добри људи крили су јој,
Да је стару не уцв'јеле,
Јер много су јада њене
Дочекале косе б'јеле.

На пошљетку дочула је,
За дуго се крит' не мога.
Је л' препукло срце старој,
Кад чу за смрт сина свога?

Ах, јунаке која рађе
И сама је јуначица!
Њој утече усклик вес'о,
А несквасн суза лица:

„О зашто сте људи злобни?
Што кријете славу моју?
За друго их и не рађах,
До да падне свак у боју!

Боже благи, теби хвала!
Најсретнија ја сам мати!
Хвала теби, што сам могла
Ову славу дочекати!

Три сам сина одгајила,
Све јунака, правог лава
И свијема — благо њима!
На бојишту оста глава.

У Пиву ми Рамо паде,
На Граховцу храбри Лука,
А сад Мила под Никшићем
Прихватила божја рука.

Ах од мајке ваше нема
Сад сретније у свем роду:
Јуначки сте живот дали
Сви за кнеза, за слободу!“

XI.

ОСВОЈЕЊЕ.

ош грађани Никшић бране,
Сад нарушен, негда л'јепи.
Мишке су им уморене,
Ал' им нада срце кр'јепи.

Над је сила божанствена,
Ни слабому клонут' неда;
Шњом и сретан сретнији је,
Живјет' мисли, ко смрт гледа.

„Држимо се још дан који!"
— Довикују један другом;
„Помоћ брза стићи мора
Од Сјенице или Дугом.

Неће дати цар једини,
Да с' јунаци Црне Горе
С перјаницом челенке му
Пред Турћијом силном зоре.

Цар је оно, ком тек с чела
Миса' црна ил' ведрија
Са ужасом ил' милошћу
Свјета ц'јелог срч пробија.

Није султан ка' цар други,
Себи равних да признаје,
Да напушта што ко тргне,
А да држи, што остаје.

Цар је оно, ког је вољи
Св'јет подлега', да га двори.
Крај је наша' царству млогом
Па ће нађ' и Црној Гори.

Одбраниће он Никшиће,
Од крајине своје крило;
И остаће раја, што је,
Ми бегови, ка' је било."

Без гласника и без гласа,
Одкуд ова узданица,
Кад град пишти у затвору
Ка' у канце орла тица?

Још им вјера у моћ тврда
А вјера им даје наду:
Да ће подн'јет' мушку тешку,
Помоћ брза стићи граду.

И помоћ им збиља хита,
Силна војска са свих страна;
Све Бошњака, Херцеговца
И низама одабрана.

У Касабу невесињску
Једна с' војска прикупила,
Са Ченгићем Хајдар-бегом
На Загорју друга била.

А највећа с Хафис-пашом
На Језера равна стиже.
Страх и ужас пред њом иде,
Плач и дим се за њом диже.

Паде војска на Језера,
Ал' се брзо отуд врати;
А кап сваку крви српске
Са толико глава плати.

Јер тек кнезу глас што дође,
Да с' индату Никшић нада:
Војеводу Сочицу је
С војском посла' испод града.

И Сочица, соко сиви,
Хафис-пашу дочека' је,
И зрак наде црном граду
Тек је засја и нестаје.

На Загорју, Невесињу —
И те војске малаксаше,
Кад им дође глас ненадни
О пропасти Хафис-паше.

На муку су Турци тешку,
Ђе се нашли ту и стали;
Напр'јед крочит' нит' се врнут'
Страх и стид им н'јесу дали.

Да у Дугу сами пођу?
У Дугу је мука ући:
Многа ј' војска с пјесмом пошла
А побјегла кукајући.

Страшна Дуга и крвава
Гробница је од јунака,
И споменик мртвим у њој
Стољетна је буква свака.

Да се врну? — Срамота је
Поћ' у нидат' не дати га!
На дом сваком срам би пао
Пр'је но дому што би стига'.

Нема им се куд ни камо!
Ђе се нашли ту и стали,
А за нову помоћ живо
На све стране кликовали.

Па шњом напр'јед тад да јурну
И Никшићки град избаве;
Царства углед шњим да спасу,
Ил' оставе под њим главе!

Стоје Турци и кликују,
И помоћ им добра стиже,
Ал' град им је још далеко,
А пад града све је ближе.

Кнез Никола у цик зоре
Скупио је све главаре,
И заповјед војсци дао,
На Никшиће да ударе.

„Педесет су дана скоро,
Под Никшиће да смо пали;
Турци су нам доста муке,
Ми још више њима дали.

Радио сам о злу мањем,
Да прихватим град онаки;
Жа' ми бјеше град изгорјет',
И ваш живот жа' ми сваки.

Сад на ноге, Црногорци!
Нека буде што бит' мора;
А наш крсташ на Никшићу
Нек обасја прва зора!“

Реч кнежева оде с' војском,
А срете је радост веља;
Јер од како под град дође,
То јој бјеше цигла жеља.

И у часу, ка' град с неба,
Топ и пушка от свуд осу,
И над градом направише
Огња живог смртну косу.

И Небојша кула тврда
Из темеља уздрма се;
И још један метак у њу
Па у огњу сва засја се.

Паде зрно у џебану:
У облак се облак диже,
У дим густи сто Турака
Летећ један другог стиже.

Страшан призор потреса' је
Очајничке у град борце;
Миса' — на град крсташ дићи!
Напр'јед води Црногорце.

И мрак кад је дан надвлада',
Град се сјао ка' на дану;
Око града свуд су Турци
Дигли ватру за обрану.

Запалише куће, стаје
И сјеништа наоколо,
Да душмана, јуриши ли,
Виде свуђ на поље голо.

Кнез Никола гледа ватру
И јунаштву с' турском диви,
И гледа' је војску своју,
Ђе просипа огањ живи.

И усијан ђе је обруч
Од тог огња град опаса,
Па усхићен тим погледом
Вес'о викну из свег гласа:

„Диван ли је прстен ово,
Баш за Никшић град крвнички!
Са смрћу сам вјерио га —
То му ј' прстен вјеренички!“

И пушака плам још један
И још један цик топова,
Па уз халак Црногорца
Сврши с' страшна борба ова.

У шанчеве око града,
Пуне крви од јунака,
Орлови су изљећели
У час један без узмака.

А Турци се у град збише,
Већ пропали не да бране,
Но тужнима на Небојшу —
Бјели барјак да осване!....

Сјајна зора дан нав'јести,
— Турцима је црна била;
А на граду Никшићкоме —
Тешка с' врата отворила.

Изидоше сви главари,
И пођоше кнезу право,
А јуначко срце им је
Тужно било и крваво.

„Милости се твојој, кнеже,
Предајемо с градом сада;
Бранисмо га док смо могли,
Сад падамо, кад он пада!“

„И милост вам пуну дајем“,
— Кнез им благо одговара;
„Јер јуначки бранили сте
Град свој славни и част цара!

Јунаштво вам цјеним дично,
Ко је с градом не ће пасти,
И за то вас св'јех остављам
Под оружјем и у части.

Низам царски слободан је,
Куд му воља да обрне;
Црногорци пратиће га
До граница Горе Црне.

А грађани нек остану
На свом дому у слободи,
Па из крви проливене
Нек' нам вјечни мир се роди!“

И Турцима том милошћу
Разведри се мутно чело;
Приступише кнезу руци
Па викнуше сви весело:

„Сретан био кнеже вазда!
И Никшић ти сретан да је!
Ко јунаштво цјенит' умје
И Бог руку том надаје!“

XII.

КНЕЖЕВ УЛАЗАК.

Смућени су Турци сада,
Бол им тешка срце пара;
Боје с' дину и животу,
Жале Турство и свог цара.

Најјачем је срцу тешко,
Кад у њега бол уљеже;
У град вићет' душманина
Грађанима још је теже.

Светиња је бол јуначка,
Њу позл'једит' гријота је;
Ко зло добрим свакад врће
Никада се тај не каје.

Јунаштвом се град добива
Царевина покорава;
Ал' њњим, кад је благородство,
Јунаштву је виша слава.

За то чујте: Један војник
Да се граду не нанесе,
Док из њега низам дигне,
Турци мало разведре се.

И са срећом, побједници,
Када у град уљежете,
Ни погледом нека нико
Не увр'једи жену, д'јете.

Ђе гођ стали, стопа свака
Добротом вам нек мирише;
Добили смо град јунаштвом,
Овим ћемо још и више.

Мјесто срчбе нек Турцима
Од нас сијне живот нови,
И народи хвалиће нас
Бог ће да нас благослови!"

Искупљеној војсци цјелој
Кнез усхићен тако збори,
А „живио!“ — из свих грла
Радосно се свуда ори.

Добрим срцем Црногорац
Слуша златне ријечи кнеза:
Гњев на Турке дубоко је,
Још је дубље њих уреза’.

И пред градом у реду је
Стала војска храбра, чила,
А турска је невесело
Сад из града излазила.

И грађана гомила је
За низамским ишла трагом;
Дигли Турци с малом цјелим,
С женом, с ђецом и пртљагом.

Тужни Турци, буле тужне,
А ђецу им стала вриска;
И Турчин би плака’ млоги,
Ал’ је мушко срце стиска’.

Па још брже напр'јед пође,
Страх га да се не осврне,
Јер да не ће град већ гледат' —
Од те мисли вас протрне.

Кнез Никола гледаше их,
Па ка' да се нечег сјети,
Укочен му поглед стаде,
А далеко ум полети.

О чему се замислио? —
Куд му лете мисли лаке? —
Да л' у нове дане среће,
Ил' прошлости у облаке?

Сјетио се црног пада
Српске славе и слободе,
И гледа' је, ђе у ропство
Дичну Српчад Турци воде.

Задужбине и градове
Гледао је, ђе се руше,
И пред њима борце славне
Ђе на муке дају душе.

Гледао је народ српски,
Ђе с крвавог свога прага
С животом се голим ломи
Од немила до недрага!

Па ка' нешто да му шапну:
Гледај кнеже, побједниче! —
Што зла Турци тад сијали,
Сад им ево с клетвом ниче!

И гледећи Турке, кнезу
Од свег срца дође жао,
Па да нејду у свјет туђи,
Силом их је устављао.

„Хвала, кнеже, на милости,
Твоје добро памтићемо!
У Босну нам мило поћи —
Допусти нам да идемо!“

А сад старца једног ево,
Ђе полако све набада;
На прса му глава пала,
А низ прса сједа брада.

О рамену пушку носи,
Што је тешка, он не мари;
Још по оку и по срцу
Познаје се јунак стари.

Задржава кнез и њега:
„Устави се ти бар ђедо!“
На те р'јечи јадном старцу
Зажари се лице бл'једо.

„Да с' уставим, говориш ми? —
Уставе ми нема кнеже!
И ако ме живот цјели
С овим милим пољем веже.

Не могу се уставити,
Не, не могу да б' и хтио;
Мој је живот ка' сан мин'о,
А љепши је од сна био.

Царова' сам, ка' цар прави;
Изобиљно свега им'о;
Сија' н'јесам, а жњео сам;
Ко не дава том отима.

ПРИМЈЕТБЕ.

Царев-лаз — зове се мјесто међу ријечким и љешанским округом, ђе су Црногорци г. 1711. под владиком Данилом Петровићем I. велику војску турску од 60.000 савршено поразили. Ту је пало преко 20.000 Турака и од то доба прозвало се то мјесто Царев-лаз. Ту је и владика Данило био рањен.

Граховац – у округу граховском. Ту су за владе кнеза Данила I. 1. Маја 1858. под заповједништвом великога војводе Мирка одржали Црногорци славну побједу над Турцима. Овај бој на Граховцу предмет је дивној пјесми „Грахов-лаз“ од Ст. Вл. Каћанског.

Маљат, — Пријебач, Јеленак, Вучји до, Фундина — славне побједе у пошљедњем рату црногорском.

Острог — манастир у Бјелопавлићима, ђе почивају мошти св. Василија. Под Острогом били су они славни, крвави бојеви про-

тив силне војске Сулејман-пашине за пунијех девет дана, — „девет крвавих дана“, које је Змај-Јован Јовановић у једној пјесми дивно опјевао.

Ћипур, — зове се једна хумка у цетињском пољу између кнежевога двора и манастира. При свакој свечаности пуцају топови с Ћипура.

Мушовићи, — велика, стара и господска породица турска у Никшићу. Мушовићи су били глава грађанима. Грађани зову се у опште становници никшићки.

Кунак — једна страна, којом се силази из Пјешиваца, из Црне Горе, у никшићко поље.

Шљивља — један дио поља никшићкога, што је под Кунак

Вир, Растовац и Видрован, — турске куле у горњем пољу никшићком долазећи из Дуге.

Дуга, — знаменити тјеснац, што води из Гацка у Никшиће, дуг 8 сата. Ту су Црногорци од вазда дочекивали турске чете и војске и ломили их и вртали. Много је Црногораца у њу погинуло, али несравњено више Турака, турске господе и паша.

Требешка главица, Требеса, — једно брдо у пољу никшићком, које влада градом.

Студеначке главице, — таман иза града.

Будаш, — високо, дебело брдо, које се из поља диже у ланцу брда, што од стране црногорске окружују никшићко поље.

Кисмет, — судбина.

Оногошт, — старе име Никшића.

Јадиђар нишани, — знак успомене.

Аман — милост.

Алал ти! — да ти је просто и благословено!

ЂЕ ЈЕ ШТО.

